

Elenmari Pletikos (Zagreb)

Akustičke i perceptivne osobine naglasaka riječi u hrvatskim naddijalektalnim govorima

U ovom radu istražujemo koliko različite dijalektalne osnovice prozodije riječi utječu na pokušaj proizvodnje naddijalektalnog, standardnog izgovora i kako se takav govor percipira. Govornici čiji se govor temelji na štokavskoj osnovici i nekim južnim čakavskim osnovicama ostvaruju većinom tonski četveronaglasni sustav, a govornici s kajkavskog i sjevernih čakavskih područja dinamički jedno- ili dvonaglasni sustav. U istraživanju percepcije prozodije riječi (na ljestvici na kojoj ocjena 1 predstavlja izrazito dijalektalan, a 7 potpuno standardan izgovor) prosječna je ocjena štokavaca 4,4 (sd 1,5), kajkavca 4,3 (1,7), a čakavca 4,2 (1,7). Rezultati pokazuju da štokavski tonski četveronaglasni sustav ima vrlo malu prednost pred kajkavskim i čakavskim dinamičkim naglasnim sustavom. Dakle, prozodija riječi koja potječe iz sva tri dijalekta ima podjednaku potenciju da bude prihvaćena kao bliska standardnome izgovoru.

Razlikuju li se bosanski/bošnjački, hrvatski i srpski jezik po naglasnom repertoaru?

U sva tri jezika opisan je isti repertoar prozodije riječi. Naime, normativna djela, rječnici i gramatike, nasljeđe su zajedničke standardizacije hrvatskog i srpskog jezika u drugoj polovici 19. stoljeća. Repertoar prozodije riječi temelji se na novoštokavskom narječju, a čine ga četiri naglasaka: dugosilazni (npr. *zlâto*), dugouzlazni (npr. *rúka*), kratkosilazni (npr. *kúčca*) i kratkouzlazni naglasak (npr. *žèna*) te zanaglasna dužina (npr. *vòjnik*): Takva prozodija riječi kodificirana je i u suvremenim hrvatskim rječnicima (Klaić 1979, Anić 1991, Anić/Goldstein 1999, Šonje 2000) i u srpskim rječnicima (RSHJ 1967–1976, Dešić 2001, Klajn/Šipka 2006).

U okviru ovoga projekta postaviti ćemo pitanje fonetske različitosti prozodije riječi u tim trima jezicima unatoč jednakom normativnom opisu naglasnog repertoara¹. Do sada postoje dvije opsežne kontrastivne studije o razlikama prozodije riječi u ovim jezicima, jedna s perceptivnog i jedna s akustičkog motrišta. Wagner i Matejka (Wagner/Matejka 1971) analizirali su

¹ Dakako postoje i razlike u naglasnom normiranju pojedinih riječi, u pripadnosti iste riječi različitim naglasnim tipovima (npr. hrv. *pòvūci*, srp. *povići*) i sl., ali naglasni repertoar je jednako opisan. Prozodijski sustav tipološki se smatra vrstom ograničenog tonskog sustava (koji se naziva još visinski ili tonsko-dinamički, engl. *pitch-accent system*) te se na razini norme uopće ne otvara mogućnost prihvatljivosti dinamičkog naglasnog sustava (koji se naziva i udarni, engl. *stress accent system*). Smatram da je upravo dinamički naglasni sustav u Hrvatskoj vrlo raširena i prihvatljiva pojava, pretežno na kajkavskom i na sjevernom čakavskom području.

prozodijske razlike u najvećim bosanskim, crnogorskim, hrvatskim i srpskim gradovima ispitujući perceptivnu funkcionalnost minimalnih naglasnih parova na oko 1 600 ispitanika. Kravar (1988/89) je sazeo rezultate koje su objavili Wagner i Matejka te ih reinterpreterao ustvrdivši da prevladava percepcija troakcenatskog sustava (u kojoj je neutralizirana razlika kratkouzlaznog i kratkosilaznog naglasaka) i dvoakcenatskog sustava (u kojoj je u potpunosti neutralizirana tonska razlika, te se razlikovnim percipira samo trajanje naglašenog sloga). Rezultati raširenosti troakcenatskog sustava naspram dvoakcenatskog u glavnim gradovima su sljedeći: Sarajevo 40% : 28%, Titograd (danas Podgorica) 32% : 47%, Zagreb 31% : 34%, Beograd 43% : 25%. Uzimajući u obzir i druge gradove u tadašnjim republikama (uglavnom gradove s više od 70.000 stanovnika) odnos zastupljenosti tronaglasnog i dvonaglasnog sustava se mijenja u korist tronaglasnog, u Bosni i Hercegovini odnos je 56% : 22%, u Crnoj Gori 32% : 34%, u Hrvatskoj 48% : 22%, a u Srbiji 56% : 12%. Najslabije je zastupljena percepcija standarda kao jednonaglasnog i četveronaglasnog sustava. Zanaglasne su dužine također različito prihvaćene: u Sarajevu i Titogradu funkcioniraju kao razlikovne, a u Beogradu i Zagrebu ne. Jedan od Kravarovih zaključaka je da glavni gradovi u tri tadašnje republike: u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori, predstavljaju isti prihvat naglasnog sustava kakav je raširen u zemlji, dok Zagreb značajno odstupa od percepcije akcenata koji prevladava u Hrvatskoj, što se tumači dijalektalnom raznolikošću hrvatskog govornog prostora.

Smiljanić (2004) na temelju nekoliko govornika iz Zagreba i Beograda opisuje akustičku razliku četiriju naglasaka hrvatskog i srpskog govora. Utvrđeno je da se u beogradskom prema trajanju i mjestu vrha fundamentalne frekvencije (f_0) razlikuju četiri naglasaka, a u zagrebačkom tek jedan do dva. Osim toga, otkriveno je da u zagrebačkom idiomu mjesto vrha f_0 preuzima funkciju obilježavanja fokusa. Govori ovih dvaju glavnih gradova ne predstavljaju nužno standardne varijante, ali imaju zasigurno velik utjecaj na predodžbu ljudi o standardu. Postoje, dakako, još brojne akustičke analize naglasaka riječi u bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku. Bez obzira na činjenicu da se jezik zvao zajedničkim imenom *hrvatskosrpski, srpskohrvatski, hrvatski ili srpski* i sl. (Brozović/Ivić 1988) akustička se analiza nužno provodi na temelju snimljenoga govora, pa se može reći da rezultati analize predstavljaju opis samo jednog od triju (ili četiriju) danas priznatih jezika: kod Purcella (1971) govorni je korpus bosanski izgovor, kod Bakrana (1985/86), Pletikos (2003) i Škarića (2007) hrvatski, a kod Lehiste (1961), Lehiste i Ivića (Lehiste/Ivić 1986) i Sovilj (2002) srpski. Stoga bi se detaljnom usporedbom rezultata ovih istraživanja moglo zaključiti i o akustičkim razlikama prozodije riječi bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika.

Škarić je (2001) proveo sociofonetsko ispitivanje umišljaja koji naglasak hrvatski govornici percipiraju više kao hrvatski, a koji više kao srpski, bez obzira na to znaju li govornici srpski. Rezultati pokazuju da se klasični

naglasci, osobito uzlazni, procjenjuju više kao srpski, a silazni naglasci, osobito silazni na središnjem i završnom slogu, više kao hrvatski. Cilj ovog istraživanja nije bio utvrditi „što su filološki gledano doista sustavni hrvatski elementi, a pogotovo ne što su srpski, o kojima naši ispitanici jedva da i mogu imati kakvu realnu predodžbu. Cilj je naprotiv bio da se ispita jezični umišljaj“ (Škarić 2001: 13).

Koji govornici predstavljaju standardni izgovor?

Prije nego što se u idućem radu upustimo u usporedno istraživanje prozodije riječi iz bosanskog/bošnjačkog, hrvatskog i srpskog jezika na temelju govornog korpusa, postavlja se pitanje koje govornike analizirati kao reprezentativne govornike pojedinoga jezika? U ovom radu pokušat ćemo odgovoriti samo na onaj dio pitanja koji se odnosi na hrvatski jezik. Kako odabrati govornike koji bi bili reprezentativni predstavnici hrvatskoga govora? Jesu li predstavnici standardne varijante govornoga jezika samo govorni profesionalci u elektroničkim medijima: spikeri, voditelji i novinari? Ili su to i glumci? Ili u uži izbor predstavnika standardnoga govora mogu ući i profesori hrvatskoga jezika? Ili samo profesori fonetike? Ili svi srednje i visokoobrazovani građani Hrvatske kada u službenim situacijama teže govoriti standardnim hrvatskim?

U sociolingvističkoj raspravi o standardnom varijetetu, njegovom mjestu među drugim jezičnim varijetetima, o kodifikaciji, nadregionalnosti, autonomnosti, funkcionalnosti, prestižnosti i drugim osobinama standarda Mićanović (2006: 111) ističe problematičnost sociolingvističkog statusa hrvatske kodificirane prozodijske norme i „mukotrpnost iznalaženja standardnog izgovora koji bi komunikacijski kompetentan govornik prihvatio kao model kojemu treba težiti“². Lupić (2001) uspoređuje različite kriterije preskriptivne akcentologije razgoličujući stavove pojedinih jezikoslovaca koji se temelje na osobnim vrijednosnim sudovima, a sam smatra kako je „standardna hrvatska govorna praksa“ u znaku sve veće regionalizacije. Vjerujemo da u svijesti slušača postoji hrvatska izgovorna norma, no ona je više implicitna, nego što je opisana i propisana u rječnicima i gramatikama. Katičić (2004: 51) tvrdi čak da je „uporabna norma temeljnija od eksplicitne“ te da se „standardnost jezika ne ocjenjuje po priručnicima, nego po jezičnoj porabi, uzusu“. Rječnikom je moguće propisati da je standardni naglasak u riječi *vino* dugouzlazni, no kako akustički treba biti ostvaren taj naglasak, tj. koliko treba trajati, kakvu intonaciju i kakve intenzitetske odnose treba imati da bi se percipirao kao standardni naglasak? Pitanje je čak šire: hoće li hrvatski slušači kao

² O raskolu između kodificirane ili klasične i verificirane ili uporabne norme u hrvatskom raspravljalo se uglavnom na primjeru silaznih akcenata na nepočetnim slogovima (Anić 1968/69).

nestandardni naglasak u riječi *vino* prepoznati neki drugi naglasak koji je ostvaren umjesto dugouzlaznog: kratkouzlazni, kratkosilazni, dugosilazni ili tzv. dinamički naglasak? Škarić i Lazić (Škarić/Lazić 2002: 5–6) na temelju ispitivanja vrijednosnih sudova prema svakom od četiri hrvatska naglasaka i prema zanaglasnoj duljini, kod 165 kompetentnih govornika hrvatskoga jezika, zaključili su da svi normativni naglasci sociolingvistički prihvatljivi, ali da su i pravilno i nepravilno naglašene riječi rastegnute u kontinuumu vrijednosnih sudova, tj. da nema jasne polarizacije na način da su ispravni naglasci izrazito dobro ocijenjeni, a pogrešni izrazito loše. Naime, sva se četiri naglasaka „podjednako pozitivno vrednuju kad su u riječi u kojoj je takav naglasak inherentan, ali se silazni naglasci mogu smatrati normalnim, a uzlazni odmaknutima naglascima te u slučaju neutralizacije silazni bi preuzeli ulogu arhitonema, pogotovo kratkosilazni“. Škarić (2007) raslojava opći hrvatski jezik na tri idioma: klasični tip, prihvatljivi tip i općeprihvaćeni tip. Repertoar prozodije riječi u klasičnome i prihvatljivome tipu općega hrvatskoga čine četiri naglasaka i zanaglasna duljina (koja je u prihvatljivome tipu reducirana), a repertoar prihvaćenog tipa čine tri naglasaka (dugosilazni, dugouzlazni i kratkosilazni) i samo kratki zanaglasni slogovi.

Treba li u opisu hrvatskoga standardnoga izgovora u obzir uzeti tronaglasnost?

Rad zasnivamo na nekoliko pretpostavki. Smatramo da je dijalektalna podloga prozodije riječi teško iskorjenjiva, tj. da se tragovi dijalektalnog porijekla govornika čuju i kada se govornik vrlo približi standardnom izgovoru. Stoga je i najviši stupanj standardnoga izgovora nastao utjecajem osobina prozodije riječi koje su porijeklom iz sva tri hrvatska narječja. Ne radi se nužno o prijenosu pojedinih dijalektalnih naglasaka koje bismo istraživali kad bismo se bavili dijalektologijom, već o utjecaju prozodije riječi koja je karakteristična za određeni regiolet, većinom urbanelekt, pa čak i sociolekt. Skup tih raznih utjecaja uz težnju k standardu na kraju stvara idiolekt – govor pojedinca. Coseriu (1980, 1988 prema Mićanović 2006) smatra da se „povijesni jezik“ realizira kao niz „funkcionalnih jezika“ koji s obzirom na prostorne razlike oblikuju dijalekte (tzv. dijatopijska različitost), s obzirom na društveno-kulturne razlike (dob, spol, obrazovanje i sl.) tvore razne slojeve (tzv. dijastratička različitost), a s obzirom na ekspresivnost tvore različite stilove (tzv. dijafazijska različitost). Dakako da se slažemo s tvrdnjom da standardni varijetet treba biti prostorno neutralan, tj. da se kod govornika čiji izgovor smatramo potpuno standardnim ne treba čuti dijalektalno porijeklo, ali ne samo kajkavsko ili čakavsko nego se, unatoč činjenici da se norma temelji na štokavskome narječju, ne bi trebalo čuti ni organsko štokavsko porijeklo (Škarić 1977/78). Koliko je u stvarnosti lako pronaći govornika kod kojeg se ne čuje odakle je? Jesmo li sigurni da najbolji spikeri Hrvatske televizije i Hrvatskog radija, za koje smatramo da govore sasvim standardno, govore s prozo-

dijskim sustavom koji ima četiri novoštokavska naglasaka i zanaglasne duljine? Ovaj rad ne uzima spikere kao korpus za istraživanje, već druge visoko-obrazovane govornike, među njima i nekoliko fonetičara i kroatista koji uče kako govoriti pravilno i kako podučavati druge hrvatskoj ortoepiji. Takav korpus omogućuje veću dijatopijsku raznolikost na kojoj će se istražiti s jedne strane akustička raznolikost naglasaka, a s druge strane i stavovi slušača, dojmovi o naddijalektalnosti, odnosno dijalektalnosti govornika.

Zbog pretpostavke da se hrvatski akcenatski govorni standard temelji ne samo na štokavskom ostvarenju naglasaka, već je na njega utjecala i prozodija kajkavskih i čakavskih govora (Bašić 2006, usmeno), analizirat ćemo ukoliko prozodiju svih triju narječja. Činjenica je da u hrvatskim dijalektima postoji velika raznolikost naglasnih sustava. Čakavsko narječje skup je različitih čakavskih govora (za različite podjele na dijalektalne tipove v. Langston 2006). Iako se temeljnim čakavskim naglasnim sustavom smatra stari troakcenatski sustav u kojem postoje tri naglasaka (brzi, silazni i akut, koji se naziva i zavnuti) te prednaglasna i zanaglasna duljina, unutar čakavskog narječja ostvaruju se razne varijante od jedno- do četveronaglasnog sustava (za podjele akcenatskih tipova, repertoar i pravila v. Moguš 1977). I kajkavsko je narječje skup različitih govora koji se dijele na različite tipove i podtipove prozodijskih sustava (v. Ivšić 1936, Lončarić 1996). Temeljni inventar također čine tri naglasaka (kratki, cirkumfleks ili dugosilazni i akut ili dugouzlazni) te prednaglasna duljina. I u kajkavskim dijalektima postoje varijante od jedno-naglasnog do tronaglasnog sustava, a Kovačec (1989) smatra da se dvosložni naglasni obrazac, koji se sastoji od prednaglasne duljine i naglašenog vokala, može opisati kao zaseban četvrti naglasak te ga naziva dvosložnim silazno-uzlaznim naglaskom. Kao tipičan jednonaglasni sustav opisuju se stari zagrebački govori (Magner 1966, Šojat 1998). Štokavsko narječje također je skup različitih dijalekata, a od ukupno osam dijalekata, na području Hrvatske govori se četirima štokavskim dijalektima (Lisac 2003). Temeljni naglasni sustav čine četiri naglasaka (kratkosilazni, kratkouzlazni, dugosilazni i dugouzlazni) te zanaglasna duljina. Brojne akcenatske sustave štokavskih govora, od jedno- do petoakcenatskog sustava pregledno opisuju Peco (1971), Brozović/Ivić (1988) i Lisac (2003). U staroštokavskim govorima, koji su najrašireniji u Posavini, opstali su neki naglasci staroga tronaglasnog sustava (čiji su repertoar činili kratkosilazni, dugosilazni i metatonijski akut) koji s dva nova prenesena naglasaka (s kratkouzlaznim i dugouzlaznim) čine petonaglasni sustav. Najrašireniji naglasni repertoar u štokavskim govorima jest četveroakcenatski, ali i unutar tog sustava opisuju se regionalne razlike u ostvarenju uzlaznih naglasaka (Kravar 1988).

Cilj ovoga rada nije opis naglasaka u dijalektima, već naddijalektalni govor. Pod nazivom „naddijalektalan“ obuhvaćamo izgovorne varijante koje govornici hrvatskoga ostvaruju kada govore s težnjom (i s uputom) da govore pravilan, standardni, književni hrvatski. Smatramo da neke prozodijske osobi-

ne karakteristične za pojedine dijalekte ostaju u izgovornom sustavu govornika i kada se odmiču od dijalekta, pa pojam naddijalektalnoga govora ističe da se ne radi o „standardu“ već o težnji prema standardnosti, koja je ostvarena u određenom stupnju. Opisujući taj idiom Škarić (2007) rabi naziv opći hrvatski prihvaćeni tip. Zbog raznolikosti koje se pojavljuju u prozodijskim ostvarenjima ne rabimo termin „općehrvatski“, a nećemo koristiti niti naziv „prihvaćeni izgovor“, koji je prevedenica s engleskog te izvorno označava klasičnu varijantu izgovora i kodificirani izgovor (Kalogjera 2003). U ovom radu rabimo nazive „naddijalektalni“ izgovor, kojim označavamo određeni stupanj odmaka od dijalekta u smjeru standardnoga izgovora te naziv „standardni“, kojim označavamo predodžbu o potpuno pravilnom izgovoru i najvećem stupnju naddijalektalnosti.

Ovaj rad želi odgovoriti na pitanje koliko su primjetni tragovi dijalekta i koje dijalektalne prozodijske osobine ostaju, iako se govornik trudi govoriti „standardno“. Pitanje je: Imaju li govori (većinom gradski) koji su se razvili na području jednog dijalekta manju dijatopijsku obilježenost od govora temeljenih na drugim dijalektalnim osnovicama, pa stoga ostavljaju jači dojam o standardnosti? Primjerice, jesu li govori s područja štokavskog dijalekta čiji govornici ostvaruju četiri novoštokavska naglasna percipirani kao bliži standardnom varijetetu ili su govori kajkavske ili sjeverne čakavske osnovice koji se pretežno ostvaruju kao dvonaglasni sustav percipirani kao bliži standardu? Drugo je pitanje: Utječe li izgovor glasnika na percepciju standardnosti prozodije riječi? Radi se dakako o predodžbi slušača o standardnom izgovoru. Tek nakon što odredimo kakva se prozodija riječi pojavljuje u hrvatskom jeziku i kako se ona percipira, moći ćemo je usporediti s prozodijom bosanskog/bošnjačkoga i srpskoga jezika, no potonje će biti predmet nekog idućeg istraživanja.

Istraživanje: akustika i percepcija naglasaka koji se pojavljuju u hrvatskome naddijalektalnom idiomu

a) Postavljanje problema

Ovaj rad pokušat će odgovoriti na dva pitanja: (1) kakav se naglasni repertoar pojavljuje kod govornika hrvatskoga jezika kada teže govoriti standardnim izgovorom (koliko naglasaka i kakvi naglasci – akustički opis); i (2) kako slušači procjenjuju pojedine naglasne sustave govornika koji potječu iz raznih krajeva Hrvatske, kada se trude govoriti standardno (percepcija jakosti dijalektalne obilježenosti govornika u prozodiji riječi i izgovoru glasnika).

b) Metode istraživanja

c) Jezični materijal i postupak snimanja

Za snimanje su odabrane dvosložne riječi fonetski izbalansiranog segmentalnog sastava. Riječi su, prema naglascima potvrđenim u Anićevom

rječniku (2003), predstavljale četiri novoštokavske naglasne kategorije, sa i bez zanaglasne duljine: s dugosilaznim naglaskom – *būnda, dīvan, gēni, mōre, sūnce, rādñik, pūtnīk*; s dugouzlaznim – *dūša, médo, národ, sávez, vīno, pūder, glúpōst, vážñost, tūpōst*; s kratkosilaznim – *dāti, dōbar, vūna, kīša, māma, -nēbo, dēvet, vītak, rādōst, vūčjāk, pākōst, pāmēt*; s kratkouzlaznim – *dānas, dūbok, vīsoak, nōga, vōda, žēna, pāpīr, čūdāk, pušāč, pākēt*. Riječi su snimljene u rečeničnom okviru „Reci [...] sada“, a pojavljivale su se slučajnim redosljedom. Uputa je govornicima bila da govore standardno, tj. onako kako bi, po njihovom sudu, bilo poželjno govoriti u hrvatskoj javnosti. Taj uvjet vjerojatno se postiže već samim postupkom snimanja u studiju jer takva „neprirodna“ situacija povećava odgovornost govornika te se oni trude govoriti „pravilno“. Govornici nisu znali što je cilj istraživanja. Snimanje govornika odvijalo se u tihom komori audiostudija Odsjeka za fonetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu tijekom 2005. godine. Zvuk je digitaliziran frekvencijom uzorkovanja od 44,1 kHz, a rezolucija je bila 16 bita. Snimanje je vodio tehničar Jordan Bičanić, a slušno nadzirala autorica rada. Računalnim programom CoolEdit Pro 2.0 digitalizirani zvuk segmentiran je u datoteke zasebnih rečenica (za akustičku analizu) i datoteke riječi (za percepcijsku procjenu).

d) Karakteristike i porijeklo govornika

Iz većeg snimljenog korpusa odabrano je 19 govornika, pet govornika s čakavskog područja, šest s kajkavskog i osam govornika sa štokavskog područja. Ovaj odabir ne zastupa u reprezentativnom odnosu hrvatska narječja (a još i manje sve hrvatske krajeve) ali može dati odgovor na pitanje na koji način govornici sa sva tri dijalektalna područja ostvaruju prozodiju riječi. Većina je snimljenih govornika ženskoga spola (15 žena i 4 muškarca), u dobi od 19 do 45 godina (prosječna dob bila je 22,2 godine) i u tijeku visokoškolske obrazbe (svi su snimljeni govornici studenti Filozofskog fakulteta u Zagrebu). Iscrpnj podaci o svakom govorniku dobiveni na temelju upitnika (dob, spol, porijeklo govornika i njegovih roditelja, samoprocjena utjecaja narječja) a podaci o broju i vrsti ostvarenih naglasaka na temelju slušne procjene dvaju stručnjaka nalaze se u prilogu I. Slušnu procjenu naglasnog sustava dale su fonetičarke mr. sc. Jelena Vlašić i autorica ovog rada. Procjeniteljice su, na temelju vrste i broja naglasaka u naglasnom sustavu svakog pojedinog govornika, govornike grupirale u tri skupine: (1) one s tonskim naglasnim sustavom (u dvije podskupine: s četveronaglasnim i tronaglasnim sustavom), (2) one s dinamičkim naglasnim sustavom (tri podskupine: s dvonaglasnim, jednonaglasnim i jedno-do-dvo naglasnim) i (3) one s prijelaznim dinamičko-tonskim sustavom (s dva-do-tri naglasaka), (v. Sliku 1. i Prilog I).

e) Karakteristike slušača i upitnik za slušnu procjenu

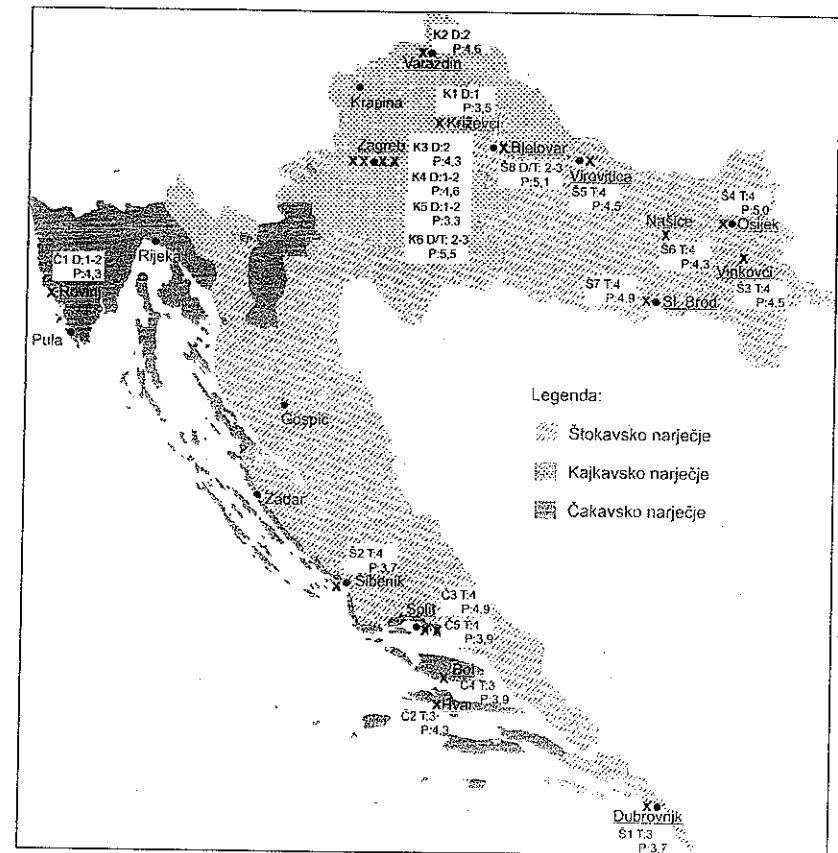
Snimke riječi opisanih govornika slušalo je 48 procjenitelja. Slušači (N = 48) su bili studenti fonetike svih godina studija (45 žena i 3 muškarca), prosječne dobi od 22,1 godine i s prosječnim utjecajem čakavskoga dijalekta 8,6%, kajkavskoga 33,9% i štokavskoga 57,7% (podaci o svakom pojedinom slušaču su u prilogu II). Slušači su svakog govornika zasebno procjenjivali na temelju audiokorpusa sastavljenog od 40-ak riječi, među kojima su se slučajnim redosljedom mogla očekivati sva četiri standardna naglasaka (v. poglavlje Jezični materijal). Slušači su svakog govornika procijenili u tri kategorije: (1) naddijalektalnost prozodije riječi, (2) naddijalektalnost glasnika i (3) određenje dijalektalnog porijekla govornika. Stupanj naddijalektalnosti prozodije riječi i glasnika procjenjivao se na ljestvici od 1 do 7, na kojoj ocjena 1 označava izrazito dijalektalan izgovor, a 7 sasvim naddijalektalan, tj. pravilan, standardan izgovor. U određivanju narječja slušači su na upitniku mogli zaokružiti jedno od tri narječja ili odgovor da se ne može razabrati dijalektalno porijeklo govornika.

f) Statistička analiza podataka

Podaci dobiveni akustičkom analizom riječi u programu Praat 4.2. i podaci o percepciji dobiveni upitnikom analizirani su osnovnim deskriptivnim statističkim metodama u programu MS excel. Varijable odabrane za akustičku analizu bile su trajanje naglašenog vokala (u milisekundama – ms), odnos prosječne tonske visine naglašenog i zanaglasnog vokala (u polutonovima – ST) te raspon tona u naglašenom vokalu (u polutonovima). Za svakog je govornika izračunata i prosječna fundamentalna frekvencija naglašenog i zanaglasnog vokala ukupno za sve riječi (u hercima – Hz). Akustički i perceptivni podaci analizirani su za svakog govornika zasebno, a rezultati ispitivanja percepcije i u skupinama prema dijalektalnom porijeklu. Uz svaki podatak koji pokazuje srednju vrijednost (sr. v.) u zagradama je podatak o standardnoj devijaciji (sd). Između podataka o slušnoj procjeni naddijalektalnosti prozodije riječi i podataka o procjeni naddijalektalnosti glasnika izračunat je koeficijent korelacije.

Rezultati i rasprava

Ukupni rezultati akustičkog opisa i perceptivne procjene naglasaka kod pojedinih govornika prikazani su na slici 1 i u tablicama 1, 2a i 2b, 2c i 2d, 2e i 2f.

Slika 1: Prikaz rezultata akustičkog repertoara naglasaka i perceptivne procjene po pojedinim govornicima na dijalektološkoj karti Hrvatske

Legenda: Na zemljovidu Hrvatske različito su osjenčena područja triju narječja: štokavskog, kajkavskog i čakavskog narječja (Kartu je izradio Jordan Bičanić stilizacijom podataka s dijalektalnih karta objavljenih u Brozović/Ivić 1988). Na slici je znakom x približno obilježeno zemljopisno porijeklo govornika koji čini govorni korpus. Govornici su prikazani oznakama Č za čakavski, K za kajkavski i Š za štokavski i rednim brojem (brojčane oznake pojedinih govornika odgovaraju oznakama u prilogu I, a u tablicama 2a i 2b, 2c i 2d, 2e i 2f kratice govornika su ča, kaj i što). Akustički opis naglasnog sustava prikazan je kraticama T za tonski sustav, D za dinamički sustav i uz njega je broj naglasnih entiteta (od 1 do 4). Perceptivna procjena prikazana je kraticom P uz koju je navedena prosječna ocjena stupnja naddijalektalnosti prozodije riječi (rezultati su u rasponu od 3,3 do 5,5).

Perceptivna procjena: dojam o izgovornom sustavu govornika

Smatramo da na dojam o izgovoru govornika utječu i segmentalna razina (osobito vokali) i suprasegmentalna razina (prozodija riječi). Zato smo slušačima postavili dva pitanja: procjenu stupnja dijalektalnosti prozodije riječi i procjenu dijalektalnosti glasnika. Rezultati procjene ukupno svih govornika ($G = 19$) od svih slušača ($S = 48$) u kategoriji prozodije riječi iznosi prosječno 4,3 (1,6), u kategoriji glasnika 4,2 (1,5), a ukupni koeficijent korelacije između ove dvije kategorije jest 0,52. Budući da se radi o procjeni na ljestvici od 1 do 7, na kojoj ocjena 1 označava izrazitu dijalektalnost, a 7 potpuno standardan izgovor, ovi rezultati pokazuju da su hrvatski govornici prosječno vrlo udaljeni od dijalektalnog izgovora, ali im i do „čistog standardnog izgovora“ nedostaje 2 do 3 stupnja. Rezultati po pojedinim dijalektalnim skupinama govornika (v. tablicu 1) pokazuju da su u kategoriji prozodije riječi najbližima standardnu procijenjeni štokavski govornici s prosječnom ocjenom 4,4 (1,5), zatim kajkavski govornici s prosjekom od 4,3 (1,7), a najlošije čakavci s prosjekom 4,2 (1,7), ali su razlike među skupinama vrlo male. U kategoriji glasnika najbolje su procijenjeni kajkavski govornici s 4,6 (1,5), a za pola boda manje standardnim procijenjeni su i štokavci i čakavci, s identičnim prosjekom od 4,1 (1,6).

Podaci o pokušaju određivanja porijekla govornika, pokazuju ipak da su štokavski govornici u najvećoj mjeri prepoznati kao štokavci (66%), ali ih poneki čuju kao čakavce (17%), i kajkavce (6%), dok je samo 11% slušača napisalo da se kod tih govornika ne može razabrati dijalektalno porijeklo. Kajkavski se govornici također dobro prepoznaju kao kajkavci (56%), rijetki ih čuju kao čakavce (6%), mnogi slušači ih čuju kao štokavce (20%), a velik dio smatra da se kod njih ne može razabrati dijalektalno porijeklo (18%). Čakavski se govornici ne čuju jasno kao čakavci (33%), čak se češće čuju kao štokavci (43%), ponekad se čuju i kao kajkavci (15%), a samo 9% slušača ih smatra dijalektalno neodredivima. Kod čakavaca je velika razlika u izgovoru između pojedinih govornika, s obzirom na to potječu li sa sjevera ili s juga. Primjerice, čakavski govornik iz Istre procijenjen je čak 55% kao kajkavac, a samo 16% kao čakavac, a dva u samoprocjeni čakavska govornika iz Splita, procijenjeni su prosječno više od 50% kao štokavci, a 30-40% kao čakavci. Govornici iz Splita, iako u samoprocjeni čakavci, imaju novoštokavsku prozodiju riječi. Radi se naime o prozodijskom utjecaju štokavskog dijalekta dalmatinskog zaleđa. Protumačimo li stupanj naddijalektalnosti prema procjeni da se govorniku ne može prepoznati dijalektalno porijeklo, najbliži su standardu kajkavski govornici.

Budući da ni slušači ne mogu biti dijalektalno neutralni, rezultati su, osim ukupno, obradeni i s obzirom na porijeklo slušača. Pretpostavka je bila da će slušači govor s utjecajem svog dijalekta percipirati kao manje obilježen (jer im je takav izgovor normalan) pa će mu dati višu ocjenu (tj. smatrati ga bližim standardu), dok će druge dijalektalne utjecaje prepoznati kao strane pa

stoga i dijalektalno obilježenije i udaljenije od standarda.³ Kao što pokazuju rezultati u tablici 1, ova je tvrdnja samo djelomično istinita. Naime, štokavski slušači (tj. oni koji su procijenili da je na njih najviše utjecao štokavski dijalekt, v. prilog II) najbližima standardnoj prozodiji procijenili su štokavske govornike s prosječnom ocjenom 4,6 (1,4), tek neznatno slabije čakavske govornike s 4,4 (1,6) i kajkavske s 4,3 (1,7). Čakavski su slušači prosječno podjednako procijenili i čakavske 4,5 (1,7) i kajkavske govornike s 4,5 (1,5), a tek neznatno bolje štokavske govornike s 4,6 (1,4). Kajkavski su slušači bili najkritičniji, podjednako i prema kajkavskim i prema štokavskim govornicima s 4,2 (1,6), a najviše prema čakavskim govornicima s 4,0 (1,8). Dakle, tvrdnju da slušači utjecaj prozodije vlastitog dijalekta smatraju manje obilježenom i bližom standardu prema dobivenim podacima ne možemo smatrati istinitom.

Podaci o prosječnoj ocjeni svakog pojedinog govornika mogu se očitati sa slike 1 i iz tablica 2a i 2b, 2c i 2d, 2e i 2f. Iz njih vidimo veliku razliku među pojedinim govornicima, ali i činjenicu da su govornici s najvećim ocjenama standardnosti prozodije s dijalektalno različitim područja: govornik s najvišom prosječnom ocjenom 5,5 (1,3) je iz Zagreba, govornik s ocjenom 5,1 (1,4) je iz Bjelovara, govornik s ocjenom 5,0 (1,2) živi u Osijeku, govornik s ocjenom 4,9 (1,3) je iz Slavenskog Broda i govornik s ocjenom 4,9 (1,7) živi u Splitu. Ali i govornici s prozodijom riječi koja je procijenjena kao najudaljenija od standarda (s prosječnim ocjenama između 3,3 i 3,9) porijeklom su sa sva tri dijalektalna područja: govornik s Brača ocijenjen je s prosječnom ocjenom 3,9 (1,7), govornik koji smatra da je na njegov govor najviše utjecao čakavski dijalekt, a porijeklom je iz Splita s ocjenom 3,9 (1,7), dva govornika koji smatraju da je na njihov govor najviše utjecao kajkavski dijalekt, jedan porijeklom iz Zagreba s ocjenom 3,3 (1,5) i jedan iz Križevaca s ocjenom 3,5 (1,7) i dva govornika štokavca, jedan iz Dubrovnika s ocjenom 3,7 (1,4) i jedan iz Šibenika s ocjenom 3,7 (1,6). Možemo zaključiti da prozodija riječi usvojena u svim hrvatskim dijalektima perceptivno može biti obilježena kao umjereno dijalektalna, ali ima i priliku da bude prihvaćena kao vrlo bliska standardu. Koje su to akustičke osobine prozodije riječi koje se prihvaćaju kao standardne, a koje se odbijaju kao dijalektalne pokazat će usporedna akustička i perceptivna analiza za svakog pojedinog govornika (v. tablice 2a i 2b, 2c i 2d, 2e i 2f).

³ Pod standardom podrazumijevamo predodžbu govornika o pravilnom izgovoru koja je oblikovana tijekom školovanja i izloženosti medijima masove govorne komunikacije.

Govornici:	Procjena stupnja dijalektalnosti izgovora (1 – izrazito dijalektalan, 7 – standardan)				Prepoznavanje porijekla govornika			
	slušači čakavci (n = 5)	slušači kajkavci (n = 23)	slušači štokavci (n = 28)	svi slušači (n = 48)	Ukupni postotak dijalekta u koji su slušači svrstali govornike			
	srednja vrijednost (standardna devijacija)				ne čuje se	čak.	kajk.	štok.
ČAKAVCI (n = 5)								
A. prozodija riječi	4,5 (1,7)	4,0 (1,8)	4,4 (1,6)	4,2 (1,7)	9 %	33 %	15 %	43 %
B. glasnici	4,4 (1,6)	4,1 (1,6)	4,0 (1,5)	4,1 (1,6)				
koef. korel. (A-B)	0,30	0,61	0,48	0,51				
KAJKAVCI (n = 6)								
A. prozodija riječi	4,5 (1,5)	4,2 (1,6)	4,3 (1,7)	4,3 (1,7)	18 %	6 %	56 %	20 %
B. glasnici	4,5 (1,4)	4,7 (1,4)	4,5 (1,5)	4,6 (1,5)				
koef. korel. (A-B)	0,47	0,58	0,50	0,52				
ŠTOKAVCI (n = 8)								
A. prozodija riječi	4,6 (1,4)	4,2 (1,6)	4,6 (1,4)	4,4 (1,5)	11 %	17 %	6 %	66 %
B. glasnici	4,3 (1,5)	4,0 (1,5)	4,1 (1,6)	4,1 (1,6)				
koef. korel. (A-B)	0,62	0,61	0,51	0,56				

Tablica 1: Prosječne ocjene slušača za pojedine skupine govornika (ukupno i prema porijeklu slušača)

Moguća mana ove perceptivne procjene je da su slušači naglasno obrazovani, pa stoga ne mogu predstavljati hrvatski prosjek. No, iako su slušači fonetičari, a mnogi od njih, osobito oni viših godina studija, već su na nekim kolegijima naučili slušati i proizvoditi četiri klasična novoštokavska naglasaka, te su svjesni da je hrvatski standard opisan kao četveronaglasni sustav, ipak su i govornike koji nemaju novoštokavski naglasni sustav procijenili kao vrlo bliske standardu, kao što su i govornike iz „čistih“ štokavskih područja i sa sva četiri novoštokavska naglasaka procijenili vrlo udaljenim od standarda. Dakle, iako bi se od tih slušača moglo očekivati da preferiraju četveronaglasnu klasičnu normu, odnosno da budu oštri prema svim nenovoštokavskim naglasnim sustavima s reduciranim naglasnim repertoarom, smatramo da su se slušači povodili za unutarnjim sociolingvističkim osjećajem te da su različite prozodije porijeklom iz svih dijalekata prihvatili kao dio hrvatskog jezika. Naime, prozodija riječi slušačima nije izrazito obilježena i prepoznata je kao bliska standardu čak i kada je sustav reduciran samo na dugi i kratki dinamički naglasak.

Odnos perceptivne procjene stupnja dijalektalnosti izgovora i akustičkih osobina prozodije riječi

Iako smo perceptivnu procjenu stupnja dijalektalnosti/standardnosti izgovora analizirali u trima dijalektalnim skupinama, za otkrivanje veza iz-

među akustičkih osobina prozodije riječi i percepcije standardnosti prozodije riječi nužna je analiza po pojedinim govornicima. Naime, velika je varijabilnost u akustičkom ostvarenju naglasaka između govornika s istog dijalektalnog područja. Ta je raznolikost velika ne samo zato što unutar jednog narječja postoje različiti naglasni sustavi, koji se mogu pretpostaviti kao dijalektalna podloga govornika, već i zbog migracija stanovništva, tj. različitih naglasnih sustava kod roditelja i drugih govornih uzora, i zbog upitnosti samoprocjene utjecaja pojedinih dijalekata na govornike, koja nam je polazište za dijalektalnu klasifikaciju. U tablicama 2a i 2b, 2c i 2d, 2e i 2f prikazani su rezultati akustičkih mjerenja i perceptivne procjene naglasaka kod pojedinih govornika. Akustičke varijable opisa prozodije riječi su trajanje naglašenog vokala (ms), trajanje zanaglasnog vokala (ms), odnos ukupne tonske visine naglašenog i zanaglasnog vokala (ST) te raspon tona u naglašenom vokalu (ST).

Iz podataka o vrijednosti trajanja naglašenog vokala (N) vidljivo je razlikuju li govornici (u proizvodnji) duge i kratke naglaske. Budući da razlika u trajanju dvaju glasnika da bi bila zamjetna treba iznositi najmanje 10 do 40 ms (Lehiste 1970), vidljivo je da su mnogi govornici, kod kojih se razlika u trajanju dugih i kratkih naglašenih vokala nalazi unutar diferencijalnog praga, od stručnih slušača (Sluš.) svrstani u dinamički jednonaglasni, dinamički dvonaglasni ili jedno-do-dvonaglasni sustav. U dinamičkom jednonaglasnom ili jedno-do-dvonaglasnom sustavu razlika prosječnog trajanja dugih i kratkih naglašenih vokala manja je od 25 ms, a u dinamičkom dvonaglasnom sustavu razlika je oko 30 ms. Kod većine govornika s dinamičkim naglascima zanaglasni je vokal (N/Z) za prosječno 2 do 3 polutona niži od naglašenog vokala, a naglašeni je vokal (N) prosječno silazne tonske krivulje raspona oko 1 poluton. Govornici odabranoga korpusa za koje se i prema stručnoj procjeni i prema akustičkim mjerenjima dokazalo da imaju dinamički naglasni sustav su govornik sa sjevernog čakavskog područja (ča_1) i pet govornika s kajkavskog područja (kaj_1, kaj_2, kaj_3, kaj_4, kaj_5). Iz perceptivne procjene standardnosti izgovora vidljivo je da ocjene unutar ove skupine variraju od najniže (3,3) do najviše (4,6). Možemo zaključiti da slušači ne procjenjuju prozodiju riječi pojedinog govornika kao izrazito dijalektalnu čak ni kada se radi o govornicima koji ne razlikuju duge i kratke naglaske, a kamoli silazne i izlazne. Govornik (kaj_1) koji je procijenjen kao izrazito nestandardan (s prosjekom 3,5) ima mnogo veći pad tonske visine u zanaglasnom vokalu (6-7 ST) od ostalih govornika. Govornik (kaj_5), koji je također procijenjen kao izrazito nestandardan (s prosjekom 3,3), u mjerenim akustičkim varijablama ne odudara od drugih govornika dinamičkog sustava. Budući da je taj govornik i na razini percepcije glasnika procijenjen kao lošiji od ostalih (s prosjekom 4,0) možemo pretpostaviti da se radi o odmaku u vokalskom sustavu, pa ocjena manje standardnosti na segmentalnoj razini utječe i na takvu procjenu suprasegmentalne razine.

Gov.	Nagl.	Sluš.	Akustika									
			Trajanje (ms)				Uk f ₀ (Hz)	Raspon tona (ST)				
			N		Z			N/Z		sd		
sr.v.	sd	sr.v.	sd	NiZ	sr.v.	sd	sr.v.	sd				
ča_1	ds	D: 1-2	120	21	70	23	181	2,8	0,3	1,0	0,6	
	du		110	32	75	13		2,3	0,5	1,0	0,4	
	ks		108	19	57	8		2,6	0,6	0,9	0,2	
	ku		108	17	61	10		2,3	0,6	1,0	0,4	
ča_2	ds	T: 3?	144	13	56	7	124	5,8	2,9	3,5	0,8	
	du		151	15	61	12		4,8	0,6	1,0	0,4	
	ks		96	22	55	11		5,2	0,5	1,2	0,6	
	ku		93	20	58	15		4,3	0,5	1,0	0,4	
ča_3	ds	T: 4	175	20	62	8	166	4,0	0,3	3,3	0,5	
	du		199	23	77	14		-0,8	0,3	1,0	0,2	
	ks		95	19	58	12		5,0	0,2	0,6	0,1	
	ku		113	21	73	10		-1,1	0,5	0,6	0,2	
ča_4	ds	T: 3?	190	20	69	15	116	3,7	0,7	3,8	0,6	
	du		188	31	74	12		2,6	0,8	2,3	0,5	
	ks		96	14	74	15		4,2	0,7	1,5	0,8	
	ku		87	11	115	21		3,0	1,1	0,6	0,4	
ča_5	ds	T: 4	163	18	77	15	245	2,1	0,6	2,5	0,6	
	du		166	17	85	12		-0,6	0,2	0,6	0,3	
	ks		111	22	90	23		3,6	1,3	0,8	0,4	
	ku		105	23	99	19		-0,5	0,4	0,5	0,2	

	Percepcija											
	svi slušači (n=48)		čakavci (n=5)		kajkavci (n=23)		štokavci (n=28)		Prepoznavanje porijekla (%)			
	r.v.	sd	r.v.	sd	r.v.	sd	r.v.	sd	ne	ča	kaj	što
prozodija	4,3	1,7	5,4	0,5	4,2	1,6	4,2	1,8	16	16	54	14
glasnici	4,6	1,2	5,2	0,8	4,6	1,3	4,6	1,2				
prozodija	4,3	1,4	4,8	1,8	3,9	1,5	4,6	1,2	13	35	19	33
glasnici	4,2	1,5	5,0	2,0	4,3	1,5	4,0	1,5				
prozodija	4,9	1,7	5,2	1,6	4,9	1,9	5,0	1,7	13	34	0	53
glasnici	4,5	1,8	3,6	1,3	4,7	1,8	4,5	1,8				
prozodija	3,9	1,7	3,6	1,8	3,3	1,8	4,2	1,5	0	38	0	62
glasnici	3,2	1,4	3,8	1,9	3,1	1,4	3,3	1,2				
prozodija	3,9	1,7	3,4	1,9	3,5	1,8	4,1	1,7	5	40	5	50
glasnici	3,8	1,6	4,4	1,8	3,7	1,6	3,7	1,6				

Tablica 2a, 2b: Rezultati akustičkih mjerenja i perceptivne procjene naglasaka kod pojedinih govornika s čakavskog područja

Gov.	Nagl.	Sluš.	Akustika									
			Trajanje (ms)				Uk f ₀ (Hz)	Raspon tona (ST)				
			N		Z			N/Z		sd		
sr.v.	sd	sr.v.	sd	NiZ	sr.v.	sd	sr.v.	sd				
kaj_1	ds	D: 1	110	25	55	13	148	6,9	1,1	1,8	1,3	
	du		99	21	65	12		7,0	1,0	1,2	0,6	
	ks		87	13	56	13		6,9	1,8	1,1	0,5	
	ku		84	13	57	10		5,8	1,0	1,0	0,6	
kaj_2	ds	D: 2	137	27	54	13	172	2,7	0,8	2,7	0,6	
	du		129	30	60	17		2,3	0,9	2,6	1,0	
	ks		108	19	56	17		2,8	0,8	2,1	0,5	
	ku		102	17	58	17		2,7	1,1	1,7	0,6	
kaj_3	ds	D: 2	125	19	62	16	218	2,3	0,5	1,1	0,8	
	du		126	25	64	6		2,4	0,7	0,9	0,5	
	ks		94	17	60	16		2,4	0,7	1,1	0,7	
	ku		93	21	62	13		2,5	0,6	1,3	0,5	
kaj_4	ds	D: 1-2	130	28	54	11	186	3,6	2,5	1,0	0,5	
	du		125	26	61	10		2,6	0,5	0,8	0,4	
	ks		105	23	54	15		4,1	2,2	1,2	0,6	
	ku		97	20	49	12		2,8	1,0	0,7	0,4	
kaj_5	ds	D: 1-2	119	29	72	20	198	2,0	0,4	1,1	0,6	
	du		113	27	72	12		1,8	0,7	1,1	0,7	
	ks		106	22	63	18		2,4	1,9	1,6	0,5	
	ku		99	23	66	28		2,5	2,2	1,1	0,3	
kaj_6	ds	D/T: 2-3	165	41	70	19	176	2,4	1,4	2,5	0,8	
	du		134	32	71	15		4,0	1,6	1,3	0,8	
	ks		108	20	55	11		3,3	0,4	1,5	0,7	
	ku		105	28	69	28		3,0	0,8	1,1	0,4	

	Percepcija											
	svi slušači (n=48)		čakavci (n=5)		kajkavci (n=23)		štokavci (n=28)		Prepoznavanje porijekla (%)			
	sr.v.	sd	sr.v.	sd	sr.v.	sd	sr.v.	sd	ne	ča	kaj	što
prozodija	3,5	1,7	4,6	1,5	3,4	1,6	3,4	1,7	6	9	79	6
glasnici	3,8	1,2	3,8	1,8	3,7	1,2	3,9	1,2				
prozodija	4,6	1,5	4,4	1,3	4,2	1,5	4,7	1,5	10	0	88	2
glasnici	5,1	1,3	5,0	1,0	5,2	1,3	5,0	1,4				
prozodija	4,3	1,6	4,6	1,8	4,5	1,3	4,4	1,6	40	9	21	30
glasnici	4,4	1,4	4,4	1,1	4,7	1,3	4,4	1,4				
prozodija	4,6	1,4	4,2	1,1	4,3	1,4	4,8	1,5	10	10	33	47
glasnici	4,6	1,7	3,6	1,5	4,8	1,4	4,7	1,7				
prozodija	3,3	1,5	3,2	1,6	3,1	1,4	3,3	1,5	7	7	86	0
glasnici	4,0	1,3	4,6	0,9	4,0	1,3	3,8	1,4				
prozodija	5,5	1,3	6,2	0,4	5,7	1,3	5,4	1,3	33	2	27	38
glasnici	5,5	1,3	5,8	1,3	5,7	1,2	5,4	1,3				

Tablica 2c, 2d: Rezultati akustičkih mjerenja i perceptivne procjene naglasaka kod pojedinih govornika s kajkavskog područja

Gov.	Nagl.	Sluš.	Akustika									
			Trajanje (ms)				f ₀ (Hz)	Raspon tona (ST)				
			N	sd	Z	sd		N/Z	sd	N	sd	
što_1	ds	T: 3-7	169	23	66	8	169	3,3	0,4	3,2	0,5	
	du		163	20	81	6		2,5	0,5	1,2	0,6	
	ks		111	13	69	13		3,8	0,5	2,0	0,6	
	ku		101	17	78	27		3,6	0,5	0,8	0,4	
što_2	ds	T: 4	157	17	61	18	208	3,6	2,5	3,0	0,7	
	du		166	13	81	17		0,2	0,8	1,6	0,6	
	ks		90	18	73	18		3,1	0,8	1,1	0,7	
	ku		88	22	89	30		0,2	0,7	0,5	0,3	
što_3	ds	T: 4	158	20	76	16	217			6,2	1,1	
	du		142	35	78	19				2,8	1,2	
	ks		117	17	64	18				3,8	1,7	
	ku		114	27	84	18				3,1	1,2	
što_4	ds	T: 4	159	30	74	11	201	5,0	3,0	4,0	2,8	
	du		133	30	61	10		0,4	0,7	1,4	0,6	
	ks		114	19	76	10		4,3	3,5	1,7	0,7	
	ku		104	22	80	15		0,6	0,3	1,5	0,5	
što_5	ds	T: 4	155	24	72	13	95			3,4	1,6	
	du		144	22	67	8		1,0	0,6	1,2	0,6	
	ks		113	25	72	12		3,1	0,0	1,6	0,7	
	ku		113	24	57	18		1,1	0,9	0,9	0,7	
što_6	ds	T: 4	185	29	83	15	188	1,9	0,4	2,8	0,6	
	du		180	38	106	27		0,1	0,3	0,8	0,3	
	ks		136	20	83	20		2,4	0,5	1,0	0,5	
	ku		135	26	113	24		0,6	0,6	0,8	0,2	
što_7	ds	T: 4	134	16	54	11	189	3,0	4,3	4,5	1,2	
	du		131	28	57	6		0,4	0,4	1,6	0,8	
	ks		109	16	55	13		4,0	1,3	2,2	0,9	
	ku		112	24	64	13		1,4	1,4	1,6	0,8	
što_8	ds	D/T: 2-3	163	28	76	16	176	3,1	1,7	3,7	0,5	
	du		168	41	84	18		2,5	1,1	1,3	0,5	
	ks		124	22	76	12		3,3	0,6	2,4	0,9	
	ku		123	17	89	13		2,6	1,1	1,4	0,5	

	Percepcija											
	svi slušači (n=48)		čakavci (n=5)		kajkavci (n=23)		štokavci (n=28)		Prepoznavanje porijekla (%)			
	sr.v.	sd	sr.v.	sd	sr.v.	sd	sr.v.	sd	ne	ča	kaj	što
prozodija	3,7	1,4	3,8	1,8	3,5	1,7	3,8	1,2	0	47	2	51
glasnici	2,9	1,6	3,8	2,6	2,6	1,6	2,8	1,5				
prozodija	3,7	1,6	3,8	1,3	3,5	1,7	3,9	1,7	12	39	7	42
glasnici	3,4	1,3	3,2	0,8	3,1	1,3	3,5	1,4				
prozodija	4,5	1,2	4,4	1,5	4,3	1,2	4,4	1,3	6	11	6	77
glasnici	4,3	1,2	4,6	0,5	4,0	1,2	4,4	1,2				
prozodija	5,0	1,2	5,2	0,8	4,8	1,2	5,1	1,2	8	6	2	84
glasnici	4,6	1,4	4,6	1,9	4,6	1,3	4,6	1,5				
prozodija	4,5	1,4	4,4	1,7	4,2	1,3	4,6	1,5	16	13	13	58
glasnici	4,5	1,7	4,4	1,8	4,2	1,6	4,6	1,8				
prozodija	4,3	1,4	4,4	1,7	4,0	1,6	4,3	1,3	9	7	9	75
glasnici	3,9	1,2	4,4	1,1	3,8	1,1	3,9	1,2				
prozodija	4,9	1,3	5,4	1,1	4,8	1,6	5,0	1,2	29	6	2	63
glasnici	4,6	1,4	5,0	1,4	4,7	1,5	4,6	1,2				
prozodija	5,1	1,4	5,0	0,7	4,6	1,6	5,2	1,5	11	9	2	78
glasnici	4,5	1,7	4,6	1,1	4,5	1,4	4,3	1,9				

Tablica 2e, 2f: Rezultati akustičkih mjerenja i perceptivne procjene naglasaka kod pojedinih govornika sa štokavskog područja

Legenda: Gov. – oznaka govornika; Nagl. – normativni naglasak; Sluš. – slušna procjena naglasnog sustava dvaju stručnjaka; N – naglašeni vokal; Z – zana-

glasni vokal; N/Z – odnos naglašenog i zanaglasnog vokala; sr. v. – srednja vrijednost, sd – standardna devijacija

Iz podataka o tonskoj razlici naglašenog i zanaglasnog vokala (N/Z) možemo zaključiti proizvode li govornici novoštokavske uzlazne naglaske. Čakavski govornici (ča_3, ča_5) iz Splita ostvaruju uzlazne naglaske na način da je zanaglasni vokal prosječno višeg tona od naglašenog vokala (od -0,5 do -1,1 ST), (pozitivni predznak označava da je zanaglasni vokal nižeg tona od naglašenog vokala, a negativni predznak da je višeg tona). Štokavski govornici (što_2, što_4, što_5, što_6, što_7) ostvaruju uzlazne naglaske na način da zanaglasni vokal ostane na visokoj tonskoj razini, ali je njegova prosječna visina za 0,2 do 1,4 ST niža od prosječne visine naglašenog vokala. Iz podatka o tonском rasponu naglašenog vokala (N) možemo zaključiti ostvaruje li govornik dugosilazni naglasak. Ako je raspon tona naglašenog vokala veći od 2,5 ST vjerojatno govornik proizvodi dugosilazni naglasak (njegov je raspon najčešće oko 3 do 4 polutona). Uspoređujući akustičko ostvarenje naglasaka s rezultatima perceptivne procjene naddijalektalnosti možemo vidjeti da govornici koji ostvaruju novoštokavski četveronaglasni sustav nisu nužno prepoznati kao prozodijski najbliži standardnom varijetetu. Naime, među govornicima koji ostvaruju četveronaglasni sustav neki su procijenjeni kao vrlo bliski standardu (npr. govornik ča_3 s ocjenom 4,9 i govornik što_4 s ocjenom 5,0), a neki pak kao bliži dijalektalnom ostvarenju (npr. govornik ča_5 s ocjenom 3,9 i govornik što_2 s ocjenom 3,7). Dakle, proizvodnja novoštokavskih uzlaznih naglasaka ne pridonosi nužno tome da se govornik percipira kao prozodijski blizak standardu.

Kod nekih su govornika stručni slušači procijenili da govornik ima tonski tronaglasni sustav, no iz akustičkih se podataka ne vidi ostvarivanje uzlaznih naglasaka. Primjerice, čakavski govornik s otoka Hvara (ča_2) i čakavski govornik s Bola na Braču (ča_4) u riječima u kojima bismo očekivali uzlazne naglaske zanaglasni vokal nije na visokoj tonskoj razini, već opada prosječno za 2,4 do čak 4,8 ST. Naime, ova dva govornika u tim u riječima ostvaruju naglasak sličan čakavskome akutu. Neoakut (˘), tzv. „podravski akut“ ili „čakavski akut“, jest uzlazni akcent koji se od novoštokavskog uzlaznoga razlikuje „što glas u prvog (dugouzlazni) raste jednako, a u drugoga (akut) skoči“, te je u drugome i veći tonski raspon (Ivšić 1911). O akustičkom opisu akuta do sada postoji vrlo malo podataka (Pletikos 2005: 109–110, Langston 2006), a podaci se kod istog autora razlikuju u opisu naglašenog vokala (ton u naglašenom vokalu može biti uzlazan ili ravan), ali se slažu u opisu zanaglasnog vokala (ton je u zanaglasnom vokalu uvijek niži). Akustički podaci izneseni u ovom radu nisu dostatni da bismo jednoznačno opisali akut (zaključak da se radi o naglasku koji slični akutu temelji se na procjeni stručnih slušača). Naime, i podaci o tronaglasnom sustavu nekih kajkavskih i štokavskih govornika pokazuju slične vrijednosti, tj. da ton zanaglasnog vokala opada u riječima u kojima bismo očekivali štokavske uzlazne naglaske,

jednako kao i u riječima u kojima očekujemo silazne naglaske (kaj_6, što_1, što_8). Kod ovih se govornika ne čuje akut, već smo zaključili da se radi o naglasnom sustavu u kojem se ne ostvaruju štokavski uzlazni naglasci, ali se na mjestima dugouzlaznog naglasaka ostvaruje dugi naglašeni vokal koji je u opoziciji s dugosilaznim jer nema velik silazni tonski raspon. Na temelju samo ovih nekoliko akustičkih kategorija ne možemo utvrditi razliku dugog naglasaka koji nije ni uzlazan ni dugosilazan (prigodno ćemo ga nazvati dinamički dugi naglasak) i dugog naglasaka koji se čuje kao akut, a ima vrlo slične akustičke osobine kao dinamički dugi.

Da se osvrnemo još na radove koji ukazuju na to da je hrvatska suvremena prozodija riječi tronaglasna. Magner i Matejka (1971) pokazali su da je na području Hrvatske najraširenije prepoznavanje triju akcenata (48% slušača). O tendenciji neutralizacije kratkouzlaznog i kratkosilaznog naglasaka prema kratkosilaznome u suvremenom hrvatskom govoru postoje mnoga istraživanja (Škarić 2001; Varošaneć-Škarić 2001; Varošaneć-Škarić/Škavić 2001). U novoj „Velikoj hrvatskoj gramatici“ Škarić (2007) repertoar prihvaćenog idioma općeg hrvatskoga jezika (za razliku od klasičnog idioma) opisuje kao tronaglasni sustav u kojem postoje dugosilazni, dugouzlazni i kratkosilazni naglasak. Ovo istraživanje utjecaja dijalektanih prozodijskih obilježja na pokušaj proizvodnje standardne prozodije pokazuje da se govornici češće polariziraju prema tonskom četveronaglasnom sustavu ili prema dinamičkom jedno-do-dvonaglasnom sustavu, a tronaglasni sustav, kao hibrid između dinamičkog i tonskog sustava, iako perceptivno prihvatljiv vrlo se rijetko proizvodi. U tronaglasnom sustavu (v. govornike kaj_6 i što_8) akustički se ostvaruje razlika dugih i kratkih naglašanih vokala i dugosilazni naglasak, a na mjestu štokavskog dugouzlaznog pojavljuje se dugi naglasak u kojem ton zanaglasnog vokala opada kao kod silaznih naglasaka pa ga nazivamo dinamičkim dugim naglasakom. Tezu o tronaglasnosti suvremenog hrvatskog potvrđuju rezultati percepcije koji pokazuju da su upravo ova dva govornika procijenjeni kao najbliži standardnoj prozodiji (s ocjenama 5,5 i 5,1). Ipak trebamo oprezno interpretirati ove podatke, jer su i neki govornici s tronaglasnim sustavom (što_1, ča_4) procijenjeni kao vrlo udaljeni od standarda.

Akustički podaci o trajanju zanaglasnih fonološki dugih i fonološki kratkih vokala upućuju na činjenicu da većina govornika ne ostvaruje zanaglasne dužine. Podaci o trajanju zanaglasnih vokala, koje je izraženo kao odnos trajanja zanaglasnog vokala prema naglašenomu (u postocima), pokazuju da se samo tri govornika ističu ostvarenjem dugih zanaglasnih vokala. To su govornici s oznakama ča_4, što_1 i što_2. Kod govornika ča_4, koji je s Bola na Braču, odnos trajanja dugih zanaglasnih vokala prema naglašenim vokalima za 25% je veći nego taj odnos kod kratkih zanaglasnih vokala (Z dugi 79%, Z kratki 54% trajanja naglašenog vokala). Kod govornika što_1, koji je porijeklom iz Dubrovnika, odnos dugih zanaglasnih vokala prema

naglašenomu za 18% je veći nego taj odnos kod kratkih zanaglasnih vokala (Z dugi 73%, Z kratki 55% trajanja naglašenog vokala), a kod govornika što_2 iz Šibenika taj je odnos za 35% veći u korist dugih (Z dugi 98%, Z kratki 63% trajanja naglašenog vokala). Budući da su ova tri govornika procijenjena kao vrlo udaljena od standardne prozodije riječi (s prosjecima između 3,7 i 3,9) možemo zaključiti da ostvarenje zanaglasne dužine nije u predodžbi standardne prozodije riječi i vjerojatno je čak i negativno utjecalo na slušače, tj. utjecalo je na način da govornike koji ostvaruju zanaglasne dužine percipiraju kao izrazito dijalektalne.

Zaključak

Govornici kada teže standardnom izgovoru, u govornoj osnovici zadržavaju neke odlike prozodije riječi karakteristične za područje s kojeg potječu. Govornici sa štokavskih područja i govornici s dalmatinskih čakavskih područja većinom zadržavaju tonski četveronaglasni dinamični sustav, a govornici sa sjevernih čakavskih područja, kao govornici s kajkavskog područja govore najčešće s dinamičkim naglasnim sustavom u kojem se zadržala samo razlika dugih i kratkih naglašanih vokala. Prozodija riječi usvojena u svim hrvatskim dijalektima ima podjednaku priliku da perceptivno bude prihvaćena kao dijalektalno neobilježena i standardna. Izgovor glasnika percipiran je kao bliži standardu kod govornika s kajkavskog područja (većinom govornici iz Zagreba), a kao dalji od standarda kod čakavskih i štokavskih govornika. Neki govornici koji ostvaruju novoštokavski četveronaglasni sustav kao i neki govornici koji ostvaruju dinamički naglasni sustav procijenjeni su kao podjednako bliski standardnoj prozodiji riječi, ali govornici s takvim naglasnim sustavima procijenjeni su i kao podjednako daleki od standardne prozodije (većeg stupnja dijalektalnosti). Moramo dakako istaknuti da se radi o predodžbi slušača što je standardna prozodija riječi. Iako smo ovim radom pokazali raznolikost u ostvarenju naglasaka kod govornika porijeklom s različitih dijalektalnih područja, nismo za svakog pojedinog govornika uspjeli utvrditi razloge zbog kojih su stigmatizirani kao izrazito udaljeni od standarda. Vjerojatno se dijalektalna obilježena temelji najviše na vokalskom sustavu (čije parametre ovdje nismo analizirali). Srednje veliki koeficijent korelacije između procjene stupnja dijalektalnosti prozodije riječi i stupnja dijalektalnosti izgovora glasnika (0,52) ukazuje da je procjeniteljima teško slušno odvojiti suprasegmentalnu razinu prozodije riječi od segmentalne razine ostvarenja glasnika.

Literatura

- Anić 1968/69: Anić, V. O jednom akcenatskom procesu u različitim službama književnog jezika. In: *Jezik*. Zagreb. Nr. 16. S. 84–89.
- Anić 1991: Anić, V. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Anić/Goldstein 1999: Anić, V./Goldstein, I. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Novi Liber.
- Bakran 1985/86: Bakran, J. Ortoepija na drugi način. In: *Jezik*. Zagreb. Nr. 33/5. S. 143–148.
- Bašić 2006: Bašić, N. Hrvatski jezik i međunarodna slavistika nakon raspada Jugoslavije. Vortrag am Institut für Phonetik der Kroatischen philologischen Gesellschaft. 23. April 2007.
- Brozović/Ivić 1988: Brozović, D./Ivić, P. *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
- Dešić 2001: Dešić, M. *Mali akcenatski rečnik srpskoga jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ivšić 1911: Ivšić, S. Prilog za slavenski akcenat. In: *Radovi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. S. 133–207.
- Ivšić 1936: Ivšić, S. *Jezik Hrvata kajavaca: o stogodišnjici našega novoga pravopisa i književnog jezika*. Zagreb: Nadbiskupska tiskara.
- Kalogjera 2003: Kalogjera, D. Prihvaćeni izgovor vs. received pronunciation. In: *Govor. Časopis za fonetiku*. Zagreb. Nr. XX/1–2. S. 181–190.
- Katičić 2004: Katičić, R. Hrvatski jezični standard. In: *Jezik*. Zagreb, 2004. Nr. 51/2. S. 49–60.
- Klaić 1979: Klaić, B. *Rječnik stranih riječi: tudice i posuđenice*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
- Klajn/Šipka 2006: Klajn, I./Šipka, M. *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej.
- Kovačec 1989: Kovačec, A. Četverotonski prozodijski sustav nekih kajkavskih govora. In: *Govor. Časopis za fonetiku*. Zagreb. Nr. VI/2. S. 13–27.
- Kravar 1988: Kravar, M. Prilog fonetici četveroakcenatskoga sistema. In: *Filologija*. Nr. 16. S. 101–113.
- Kravar 1988/89: Kravar, M. Jezično-politički aspekti naše akcenatske problematike. In: *Sveučilište u Splitu/Filozofski fakultet Zadar* (Hg.): *Radovi: Razdio filoloških znanosti*. Bd. 28/18. S. 35–49.

- Langston 2006: Langston, K. *Čakavian Prosody: The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*. Bloomington, Indiana: Slavica.
- Lehiste 1961: Lehiste, I. Some Acoustic Correlates of Accent in Serbo-Croatian. In: *Phonetica*. Nr. 7. S. 114–147.
- Lehiste 1970: Lehiste, I. *Suprasegmentals*. Cambridge, Massachusetts – London: MIT Press.
- Lehiste/Ivić 1986: Lehiste, I./Ivić, P. *Word and sentence prosody in Serbo-Croatian. Current studies in linguistics series 13*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Lisac 2003: Lisac, J. *Hrvatska dijalektologija 1: hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lončarić 1996: Lončarić, M. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lupić 2001: Lupić, I. Preskriptivna akcentologija i hrvatski standardni jezik. In: *Kolo*. Nr. 1. S. 85–134.
- Magner 1966: Magner, T. *Zagreb Kajkavian Dialect*. Pennsylvania State University.
- Magner/Matejka 1971: Magner, T. F./Matejka, L. *Word accent in modern Serbo-Croatian*. University Park – London: The Pennsylvania State University Press.
- Mićanović 2006: Mićanović, K. *Hrvatski s naglaskom: standard i jezični varijeteti*. Zagreb: Disput.
- Moguš 1977: Moguš, M. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Peco 1971: Peco, A. *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*. Beograd: Naučna knjiga.
- Pletikos 2003: Pletikos, E. Akustički opis hrvatskih standardnih naglasaka. In: *Govor. Časopis za fonetiku*. Zagreb. Nr. XX/1–2. S. 321–346.
- Pletikos 2005: Pletikos, E. Percepcija sličnosti prozodije riječi stranih jezika s hrvatskim naglascima. In: *Govor. Časopis za fonetiku*. Zagreb. Nr. XXII/2. S. 89–126.
- Purcella 1971: Purcell, E. T. The Acoustic Differentiation of Serbo-Croatian Accents in Statements. In: *Phonetica*. Nr. 24. S. 1–8.
- RSHJ 1967–1976: Matica hrvatska/Matica srpska (Hg.). *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*. Bd. 1–6. Zagreb – Novi Sad.
- Smiljanić 2004: Smiljanić, R. *Lexical, Pragmatic and Positional Effects on Prosody in Two Dialects of Croatian and Serbian: An Acoustic Study*. New York – London: Routledge.

- Sovilj 2002: Sovilj, M. Kretanje laringealnog glasa u akcentima srpskog jezika. In: *Acta universitatis Nicolai Copernici. Studia Slavica VII.* Heft 358. Torun.
- Škarić: 1977/78: Škarić, I. Pledoaje za govor organski i govor standardni. In: *Jezik.* Zagreb. Nr. 25/2. S. 33–42.
- Škarić 1991: Škarić, I. Fonetika hrvatskoga književnog jezika. In: Babić, S. et al. (1991): *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika.* Zagreb: HAZU/Nakladni zavod Globus. S. 71–378.
- Škarić 1999: Škarić, I. Sociofonetski pristup standardnom naglašavanju. In: *Govor. Časopis za fonetiku.* Zagreb, 1999. Nr. XVI/2. S. 117–137.
- Škarić 2001: Škarić, I. Razlikovna prozodija. In: *Jezik.* Zagreb. Nr. 48/1. S. 11–19.
- Škarić/Lazić 2002: Škarić, I./Lazić, N. Vrijednosni sudovi o hrvatskim naglascima. In: *Govor. Časopis za fonetiku.* Zagreb. Nr. XIX/1. S. 5–34.
- Škarić 2007: Škarić, I. Fonetika hrvatskoga književnoga jezika. In: Babić, S. et al. (2007): *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika.* Zagreb: Nakladni zavod Globus. S. 17–157.
- Šojat 1998: Šojat, A. Zagrebački gradski govor u prošlosti i sadašnjosti. In: Šojat, A. (Hg.): *Zagrebački kaj: govor grada i prigradskih naselja.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. S. 1–87.
- Šonje 2000: Šonje, J. (Hg.). *Rječnik hrvatskoga jezika.* Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“/Školska knjiga.
- Varošaneć-Škarić 2001: Varošaneć-Škarić, G. Poželjnost nekih kategorija izografnih naglasnih heterofona. In: *Govor. Časopis za fonetiku.* Zagreb. Nr. XVIII/1. S. 33–46.
- Varošaneć-Škarić/Škavić 2001: Varošaneć-Škarić, G./Škavić, Đ. Neutralizacija kratkouzlaznoga i kratkosilaznog naglasaka u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru. In: *Govor. Časopis za fonetiku.* Zagreb. Nr. XVIII/2. S. 87–104.

Oznaka slušača	Spol	God. studija	God. starosti	Pojeklo govornika (u zagradama su navedene ukupne godine boravka, a kod manjih mjesta grad u blizini)	Samoprocjena utjecaja narječja (%)		
					ža	kaj	što
s_07	ž	1	20	Nova Gradiška	0	0	100
s_08	ž	1	20	Zagreb	0	10	90
s_09	ž	1	22	Zagreb	1	20	79
s_10	ž	1	19	Zagreb	0	20	80
s_11	ž	1	19	Ivanić Grad	5	15	85
s_12	ž	1	19	Slavonski Brod	20	10	70
s_14	ž	1	19	Zagreb	0	15	85
s_15	ž	1	19	Šibenik	0	5	95
s_16	ž	1	20	Zagreb (15), Savski Marof (5)	0	30	70
s_17	ž	1	19	Orašje (13), Njemačka (5)	0	0	100
s_18	ž	2	20	Zagreb	0	30	70
s_20	ž	2	21	Zagreb	10	30	60
s_21	ž	2	20	Split	10	10	80
s_22	m	2	22	Velika Gorica	0	5	95
s_30	ž	3	23	Sisak	5	5	90
s_32	m	3	22	Zagreb (roditelji iz Gruda)	0	10	90
s_33	ž	3	23	Sarajevo (8), Vrbnik (6), Pazin (4), Zagreb (5)	40	0	60
s_34	ž	4	24	Vukovar (8), Pula (10), Zagreb (5)	15	5	80
s_35	ž	4	21	Pregrada (kraj Krapine)	0	40	60
s_36	ž	4	22	Zagreb (15), Samobor (7)	0	40	60
s_40	ž	4	24	Odžak (BiH, 8), Dugo Selo (kraj Zagreba, 16)	0	10	90
s_42	ž	5	26	Nova Kapela (kraj Sl. Broda 13), Zagreb (13)	0	20	80
s_43	ž	5	24	Vinkovci (19), Zagreb (5)	0	20	80
s_44	ž	5	23	Zagreb	0	50	50
s_45	ž	5	24	Metković (18), Zagreb (6)	0	0	100
s_48	ž	4	24	Zagreb	0	10	90

Prilog 1: Podaci o pojedinim govornicima (na temelju upitnika i slušne procjene stručnih slušača)

Govornici su svrstani u čakavsko, odn. kajkavsko narječje ako su procijenili da je utjecaj toga narječja na njihov govor veći od 30%. Jedino je govornik K 4, svrstan je u kajkavske govornike unatoč samoprocjeni da je njegov govor 88% pod utjecajem štokavskoga.

Oznaka slušača	Spol	God. studija	God. starosti	Porijeklo govornika (u zagradama su navedene ukupne godine boravka, a kod manjih mjesta grad u blizini)	Samoprocjena utjecaja narječja (%)		
					ča	kaj	što
Čakavski slušači (n = 5)					≥ 30%		
s_01	ž	1	20	Rabac (kraj Labina)	70	0	30
s_06	ž	1	19	Kaštel Gomilica (14), Split (5)	85	0	15
s_27	ž	3	21	Zagreb	40	40	20
s_33	ž	3	23	Sarajevo (8), Vrbnik (6), Pazin (4), Zagreb (5)	40	0	60
s_47	ž	4	23	Krik (10), Punat (4), Zagreb (10)	50	30	20
Kajkavski slušači (n = 23)					≥ 30%		
s_02	ž	1	36	Zagreb	5	55	45
s_04	ž	1	21	Zagreb	10	50	40
s_13	ž	1	20	Zagreb	10	50	40
s_16	ž	1	20	Zagreb (15), Ševski Manof (5)	0	50	70
s_18	ž	2	20	Zagreb	0	30	70
s_19	ž	2	19	Ivanec (kraj Varaždina)	0	70	30
s_20	ž	2	21	Zagreb	10	30	60
s_23	ž	2	21	Koprivnica	2	80	18
s_24	ž	2	20	Stubičke Toplice	5	60	35
s_25	ž	2	21	Varaždin	0	70	30
s_26	ž	3	22	Čakovec	1	95	4
s_27	ž	3	21	Zagreb	40	40	20
s_28	ž	3	21	Zagreb	0	60	40
s_29	ž	3	22	Varaždin	0	80	20
s_31	ž	3	23	Karlovac (17), Kutina (4)	0	80	20
s_35	ž	4	21	Pregrada (kraj Krapine)	0	40	60
s_36	ž	4	22	Zagreb (15), Samobor (7)	0	40	60
s_37	ž	4	22	Koprivnica	0	75	25
s_38	ž	4	22	Varaždin	0	100	0
s_39	ž	4	22	Ivanec (kraj Varaždina)	0	70	30
s_41	ž	5	24	Zagreb (17), Sisak (7)	0	70	30
s_44	ž	5	23	Zagreb	0	50	50
s_46	m	5	33	Zaprešić (kraj Zagreba, 25), Punat (na Krku, 6)	15	45	40
Štokavski slušači (n = 28)					≥ 50%		
s_03	ž	1	29	Zagreb (22), Zadar (1), Švicarska (6)	10	10	80
s_05	ž	1	19	Vukovar (4), Zagreb (15)	5	25	70

Ozn. gov.	Spol	God. rođ.	Naglasni sustav prema slušanju stručnjake: din. ili ton., broj i vrsta nagl.	Porijeklo govornika (mjesto gdje je živio najmanje 5 godina)	Porijeklo majke	Porijeklo oca	Narječje	Samoprocjena utjecaja narječja (%)		
								ča	kaj	što
C 1	ž	1985	Din: 1-2 (d/k?)	Rovinj, Zagreb	Pula	Rovinj	ča	30	10	60
C 2	m	1986	Ton: 3 ? (ks, ds, du)	Hvar	Hvar	Split	ča	50	0	50
C 3	ž	1983	Ton: 4 (ds, ks, du, ku)	Stobreč, Split	Šinj, Split	Split	ča	30	0	70
C 4	m	1979	Ton: 3 ? (ds, ks, du)	Bol (Brač)	Bol (Brač)	Selca (Brač)	ča	70	0	30
C 5	ž	1985	Ton: 4 (ds, ks, du, ku)	Split	Split	Split	ča	75	0	25
K 1	m	1960	Din: 1 (k)	Sv. Ivan Žabno (Križevci), Zagreb	Sv. Ivan Žabno (Križevci)		kaj	0	30	70
K 2	ž	1981	Din: 2 (d, k)	Varaždin	Varaždin	Čakovec	kaj	0	100	0
K 3	ž	1985	Din: 2 (d, k)	Zagreb	Zagreb	Zagreb	kaj	0	70	30
K 4	ž	1985	Din: 1-2 (d/k?)	Zagreb	Zagreb	Zagreb	kaj*	10	2	88
K 5	ž	1984	Din: 1-2 (d/k?)	Zagreb	Zagreb	Zagreb	kaj	0	100	0
K 6	ž	1982	Din/Ton: 2-3 (ks, ds?, du?)	Zagreb	Zagreb	Zagreb	kaj	0	60	40
S 1	ž	1985	Ton: 3 (ds, ks, du)	Dubrovnik	Dubrovnik	Orebić	što	10	0	90
S 2	ž	1984	Ton: 4 (ds, ks, du, ku)	Šibenik	Šibenik	Šibenik	što	0	0	100
S 3	ž	1983	Ton: 4 (ds, ks, du, ku)	Vinkovci	Vinkovci	Vinkovci	što	0	10	90
S 4	ž	1986	Ton: 4 (ds, ks, du, ku)	Osijek	Osijek	Osijek	što	2	2	96
S 5	m	1985	Ton: 4 (ds, ks, du, ku)	Virovitica	Virovitica	Virovitica	što	0	0	100
S 6	ž	1986	Ton: 4 (ds, ks, du, ku)	Našice	Nova Gradiška	Našice	što	0	10	90
S 7	ž	1983	Ton: 4 (ds, ks, du, ku)	Slavonski Brod	Slavonski Brod	Slavonski Brod	što	10	20	70
S 8	ž	1986	Din/Ton: 2-3 (ks, ds?, du?)	Bjelovar	Bjelovar	Bjelovar	što	0	0	100

Prilog 2: Podaci o pojedinim slušačima (na temelju upitnika)

Slušači su s obzirom na samoprocjenu utjecaja dijalekata na svoj govor grupirani u tri skupine: čakavsku, kajkavsku i štokavsku. U čakavske i kajkavske slušače svrstani su oni ispitanici koji su procijenili da je na njihov govor čakavski ili kajkavski dijalekt utjecao najmanje 30%, a u štokavske slušače oni ispitanici koji su procijenili da je na njihov govor štokavski dijalekt utjecao najmanje 50%. Prema ovom kriteriju neki su procjenitelji (njih 7) svrstani u dvije skupine slušača.

Elenmari Pletikos (Zagreb)

Akustische Eigenschaften und Perzeption der Wortakzente in der supradialektalen Aussprache des Kroatischen

In der vorliegenden Arbeit wird untersucht, wie groß in der Wortprosodie der Einfluss der verschiedenen Dialektbasen bei der Hervorbringung einer supradialektalen Standardaussprache ist und wie diese Aussprache perzipiert wird. Sprechende, deren Aussprache auf einer štokavischen Grundlage oder auf verschiedenen süd-čakavischen Dialektbasen beruht, realisieren mehrheitlich ein tonales 4-Akzentsystem, Sprecher mit kajkavischer oder nord-čakavischer Basis hingegen ein dynamisches 1- oder 2-Akzentsystem. Die Untersuchung der Perzeption der Wortprosodie (auf einer Skala mit dem Wert 1 für ausgesprochen dialektale und dem Wert 7 für völlig standardmäßige Aussprache) zeigt eine Durchschnittsbewertung von Štokavischsprechenden mit 4,4 (Standardabweichung 1,5), Kajkavischsprechenden mit 4,3 (1,7) und Čakavischsprechenden mit 4,2 (1,7). Die Ergebnisse weisen einen nur sehr geringen Vorsprung des štokavischen tonalen 4-Akzente-Systems vor dem kajkavischen und dem čakavischen dynamischen Akzentsystem auf. Jede der auf einer der drei Dialektbasen fußenden Wortprosodien zeigt somit ein gleich starkes Potential, um als „der Standardaussprache nahe“ perzipiert zu werden.

Elenmari Pletikos
Odsjek za fonetiku
Filozofski fakultet
I. Lučića 3
10 000 Zagreb
Hrvatska
Tel.: ++385 98 658 657; Faks: ++385 1 6120 096
epletiko@ffzg.hr
<http://www.ffzg.hr/fonet/pletikos/>